

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Βλέπουμε να περνά μπροστά απ' τα μάτια μας ή γαλάζια φτερούγα και την αναγνωρίζουμε. Είναι το αγαπημένο, αίματωμένο, άθνατο γαλάζιο πουλί, που έχτισε, πρώτη φορά στον πλανήτη του τον την φωλιά του στην 'Ελλάδα: 'Η 'Ελευθερία.
(Ταξιδεύοντας Γ' 'Αγγλία)

'Ο Νίκος Καζαντζάκης πέθανε, ή απαραίτητη όμως για την έκτιψη του έργου του, προοπτική του χρόνου, δεν δημιουργήθηκε ακόμη. Τα έργα των μεγάλων δημιουργών όσο απομακρύνονται χρονικά, όσο μεγαλώνει ή απόστασι που μās χωρίζει από την ιστορική στιγμή που γεννήθηκαν, τόσο πιο άνετα, τόσο πιο

ψύχραιμα και, πρό παντός, τόσο πιο συνολικά τα αντιμετωπίζουμε και τα κρίνουμε.
Εύτυχως όμως πού, όπως υπάρχουν δύο είδη φιλοσοφίας — εκείνης που αρχίζει το πέταμά της, όταν πέρασε πιά ή μέρα και μπορεί να την ανακεφαλαιάση και εκείνης που προσπαθεί από την αγγή να συλλάβη την έννοια της ημέρας — έτσι υπάρχουν και δυο τρόποι για να διηκάνεις τους μεγάλους: 'Εκείνος που ανατέμνει και συστηματοποιεί το δεδομένο κι' εκείνος που προσπαθεί να προβαδίση στα χρόνια, με μιά διαίσθησι — ως πούμε — προφητική.
Πρός το παρόν για τον Καζαντζάκη ισχύει μόνον ο δεύτερος αυτός τρόπος θεωρήσεως

του έργου του.
Δέν είναι επίσημονικός. Βασίζεται στην έννοια, στη διαίσθησι. Είναι λίγο προφητικός. Γι' αυτό και οι συγκρατημένοι φιλόλογοι, οι ψυχροί κριτικοί που ζητούν να ανατάμουν και να συστηματοποιήσουν δεδομένα, μίλησαν επίφυλακτικά για ένα πρόβλημα Καζαντζάκη, που θα μένη για καιρό ακόμη μετά τον θάνατό του ανοιχτό, και θα περιμένη την προοπτική του χρόνου για να βρητή λύσι του.
Δέν ξέρουμε αν πραγματικά υπάρχει πρόβλημα Καζαντζάκη. 'Εκείνο όμως που άσφαλώς υπάρχει — για κείνους τουλάχιστον που μπόρεσαν να ξεπεράσουν λίγο τον χρόνο και να ωύσουν τον ποιητή — είναι ότι ο Καζαντζάκης είναι ή μεγάλη μορφή των 'Ελληνικών γραμμάτων, που άφου έκέρδισε ψυχικά και σωματικά την πείρα του κόσμου ολοκλήρου, μετατόπισε και συγκέντρωσε ή δραστηριότητα

της στην 'Ελλάδα.
'Η μορφή του έρημητή και του άναχωρητή που βρήκε το πιο βαθύ νόημα της ζωής στην μοναξιά και στην άσκησι. 'Η μορφή του ποιητή που έδωσε τη σφαιρατή φιλοσοφική, ή μορφή του διάλλακτου μηδενιστή που είχε ξεπεράσει το φόβο του θανάτου 'Η μορφή του άνικανοποίητου άποδημητή, του μεγάλου έραστή των μακρυσμένων ούραίων και των γαλάζιων πόντων. 'Η μορφή του άνιχνευτή των νέων τάπων, τρόπων, ρυθμών. 'Ασκησι, μοναξιά, άθλησι, μετακίνησι άναζητήσι, άγώνας, θέσι άπρος διόριστη τοπογραφικά, τραγικός δισκελισμός, διπολική αντινομική φύσις, στοχασμός που κένω πετά από το νού ημερώματα σαν κορυβαλλός, μόλις τον χτυπήση ο δρυμύς άγέρας της αύγης, μεταμορφώνεται σε άγριο σαρκόδρο δνεο». Αυτός είναι ο Καζαντζάκης. Και αυτός ο Καζαντζάκης προ-

βάλλεται στο πολυσύνθετο έργο του.
'Αν τον ζητήση κανείς έξω απ' αυτήν την τοπαθτησι, αν επιχειρήση να τον καθλώση σε ώρισμένη γή, σε μιά τοπογραφικά προσδιορισμένη θέσι) μάταια θα προσπαθήση να τον βρη. Δέν θα τον βρη ποτέ.
Αυτή ή ιδιομορφία που — προς το παρόν τουλάχιστον — είναι μοναδική στον Καζαντζάκη έδωσε όχι μόνον μιά ιδιαίτερη μορφή, ένα καινούργιο προσωπικό τόνο, παράλληλα με τον πλούσιο δραματικό κραδασμό και τον συγκρατημένο λυρικό τόνο στα έργα του μεγάλου Κρητικού, αλλά έδημιούργησε τις τόσες άντιγωνμίες ανάμεσα σε κείνους που ζητούν τον ποιητή μέσα στα σημερινά δεδομένα, σε κείνους που είτε από διαίσθησι, είτε από ψυχική προετοιμασία είναι έτοιμοι να παρακαλουθήσουν από ένα ψηλότερο σημείο το ξεμάκραιμα του Καζαντζάκη, την άνοδική του πορεία στο άνω

στο που ο ποιητής βασίζει στην πείρα και την αίσθησι.
'Ανάμεσα στα πολλά βιβλία του — ποιήματα, πεζογραφήματα, φιλοσοφικά δοκίμια κλπ. — τα πιο άδρά, τα πιο τέλεια άρθρωμένα, τα πιο έναργή είναι τα ταξιδιωτικά του. Και όχι μόνο εκείνα που άναδημιουργούνε άμεσα τα άντικείμενα των ταξιδιών του, όπως είναι ή μοναδική εκείνη για την λογοτεχνία μας σειρά των τόμων «Ταξιδεύοντας». 'Αλλά και τα άλλα ή «'Ασκητική του», τα καλύτερα δραματικά του ποιήματα και πρό παντός το άριστούργημά του ή «'Οδύσσεια» όπως επίσης και τα τελευταία του έργα με τα όποια έγινε γνωστός στο πλατύτερο κοινό, στα όποια εκλεισε, τι πιο άρμονικό, ρωμαλέο, πολυσήμαντο και ήρωικό διαθέτει ή μεγάλη πνευματική μας παράδοσι.
'Αλλά γι' αυτά στο προσεχές.

Καρυ 3685/3/Nov 1957